

№ 15 від 24.01.2022

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

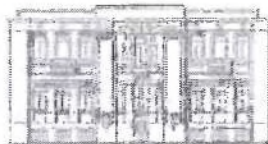
щодо правової позиції про юрисдикцію справи про поділ між подружжям частки у статутному капіталі господарського товариства

I. Предмет наукового висновку

Членами Науково-консультативної ради при Верховному Суді д.ю.н., проф. Н. С. Кузнецовою, д.ю.н., проф. О. О. Котом, д.ю.н., проф. А. Б. Гриняком, д.ю.н., проф. О. В. Дзерою, а також к.ю.н. О. С. Простибоженком відповідно до звернення Голови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Б. І. Гулька (лист № 718/0/26-21 від 24.12.2021) здійснено аналітичне дослідження окремих норм чинного законодавства України, що стосуються регламентації виду судочинства, за правилами якого належить розглядати справу про поділ частки у статутному капіталі товариства, належної подружжю на праві спільної сумісної власності, та визнання недійсним договору про її відчуження.

Предметом цієї науково-правової експертизи є підготовка відповіді на такі питання:

1. Чи підлягають розгляду позовні вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу корпоративних прав на частку у статутному капіталі та про поділ спільної сумісної власності подружжя на частку у статутному капіталі, яка відчужена за оспорюваним договором, у межах одного провадження та за правилами якого судочинства (цивільна чи господарська юрисдикція)?

II. Нормативно-правові джерела

В процесі проведення науково-правової експертизи досліджувалось і надавалось доктринальне тлумачення положень чинного законодавства, що регулюють сімейні та цивільні відносини, зокрема:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2001 року.
4. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06 лютого 2018 року.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року.
6. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 року.

III. Науково-правове обґрунтування висновку

Конституція України закріплює непорушність права власності (ст. 34) та гарантує право на судовий захист і вирішення спорів (ст. 124). Процесуальні кодекси та низка інших законодавчих актів передбачають правила віднесення відповідної справи до певного виду юрисдикції суду.

Критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, зазвичай є суб'єктний склад правовідносин, предмет спору та характер спірних правовідносин. Також таким критерієм може бути пряма вказівка в законі на вид судочинства, у якому розглядається визначена категорія справ.

Справи, що належать до юрисдикції господарських судів, визначено у ст. 20 ГПК України. Зокрема, відповідно до пунктів 3, 4, 15 частини першої вказаної статті господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності, та інші справи у визначених законом випадках, зокрема, справи у спорах, що

виникають з корпоративних відносин, у тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів; справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах; й інші справи у спорах між суб'єктами господарювання.

При цьому, відповідно до ст. 19 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства.

Для визначення судової юрисдикції справи, яка ускладнена водночас сімейними і корпоративними відносинами, необхідно чітко визначити поняття «правочину у сімейних правовідносинах». Відповідно до ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). Тобто, правочин є юридично значимою дією особи, яка породжує відповідні правові наслідки.

У вітчизняній правовій науці предметом правового регулювання відповідної галузі права прийнято визначати крізь призму норм, які регулюють відповідні відносини. Відтак, сімейні правовідносини прийнято визначати як суспільні відносини, врегульовані нормами сімейного законодавства. Однак, особливістю предмету регулювання Сімейного кодексу України є чітке визначення учасників таких правовідносин і підстав їх виникнення. Зокрема, згідно зі ст. 2 СК України він регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та

батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання. СК України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимом та падчеркою, пасинком. СК України регулює сімейні особисті немайнові та (або) майнові відносини між іншими членами сім'ї, визначеними у ньому. При цьому, згідно з частиною першою ст. 1 СК України він визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів.

Отже, враховуючи положення національного сімейного законодавства сімейні правовідносини необхідно визначати як суспільні відносини (особисті немайнові та майнові), які врегульовані нормами сімейного законодавства і які виникають між учасниками та з підстав, чітко визначених СК України чи іншим законом. Відтак, ознаки правочину у сімейних правовідносинах притаманні різноманітним договорам, які укладаються між подружжям, батьками та дітьми тощо.

Водночас, не має таких ознак правочин, що вчиняється між одним із подружжя та третіми особами. В даному випадку відносини мають складний характер і виникають на двох рівнях: внутрішні (між подружжям) і зовнішні (між одним із подружжя і третьою особою)¹. Отже, сімейними у контексті національного законодавства можуть бути визнані лише внутрішні відносини, тобто майнові відносини, які виникають між подружжям. Відповідно, правочином у сімейних правовідносинах у контексті описаної ситуації є згода одного з подружжя на укладення договору другим з подружжя, а сам такий договір вже не є правочином у сімейних правовідносинах, оскільки укладений з третьою особою (яка не є учасником сімейних відносин).

---

¹ Простибоженко О. Правовий режим майна подружжя у праві України та країн Європейського Союзу (порівняльно-правове дослідження): монографія. Харків: Право, 2021. С. 185.

Таким чином, позовні вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі товариства належать до юрисдикції господарських судів.

Вирішуючи питання про судову юрисдикцію справи про поділ частки у статутному капіталі товариства, яка є об'єктом спільного майна подружжя, необхідно з'ясувати зміст заявленої вимоги. Зокрема, якщо така вимога стосується компенсації (грошової або майнової) за вартість частки, права на яку має один із подружжя, то в такому випадку позовні вимоги не виходять за межі внутрішніх правовідносин подружжя. Тобто, в даному випадку йдеться про сімейні правовідносини, які виникають у подружжя між собою. Відтак, така справа належить до цивільної юрисдикції.

Натомість, відмінною є ситуація, коли позовна вимога стосується реального поділу між подружжям частки у статутному капіталі товариства або така спрямована на іншу зміну складу учасників товариства. В цьому випадку позовна вимога одного з подружжя стосується зовнішніх відносин, тобто правовідносин, що виникають між одним із подружжя (на ім'я якого оформлена частка) та третіми особами, зокрема, товариством чи особою, яка набула право на частку в товаристві. Відтак, такі правовідносини не можуть вважатися сімейними.

Отже, визначення судової юрисдикції справи, яка ускладнена елементами сімейних та корпоративних правовідносин, залежить від спрямованості заявленої позовної вимоги. Зокрема, якщо така вимога стосується внутрішніх правовідносин подружжя, тоді справа підлягає вирішенню за правилами цивільного судочинства. Натомість, якщо позовна вимога стосується зовнішніх відносин подружжя з третіми особами, тоді справа має вирішуватися за правилами господарського судочинства.

IV. Загальний висновок

1. Майнові відносини подружжя за критерієм їх спрямованості поділяються на внутрішні (які виникають у подружжя

між собою) та зовнішні (які виникають у подружжя з третіми особами). Зі змісту положення ст.ст. 1, 2 СК України слідує, що відповідно до національного підходу сімейними правовідносинами визнаються лише внутрішні майнові відносини подружжя. Натомість зовнішні відносини подружжя з третіми особами регулюються нормами інших галузей права.

2. Визначення судової юрисдикції справи, яка ускладнена елементами сімейних та корпоративних правовідносин, залежить від спрямованості заявленої позовної вимоги. Позовні вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі товариства та про реальний поділ між подружжям такої частки у статутному капіталі належать до юрисдикції господарських судів, оскільки спрямовані на зовнішні правовідносини подружжя. Натомість, позовні вимоги про сплату компенсації одному з подружжя за його частку в статутному капіталі товариства або інші подібні вимоги, якщо вони не спрямовані на зміну складу учасників товариства, тобто стосуються винятково внутрішніх відносин подружжя, належить розглядати за правилами цивільного судочинства.

V. Застереження

В правовій науці та національному законодавстві чітко визначено поняття суб'єктивного корпоративного права. Зокрема, це сукупність прав, які впливають з (1) права власності на акцію акціонерного товариства, або (2) права власності на частку в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю або іншої юридичної особи, статутний капітал якої поділений на частки, або (3) права на вклад до статутного капіталу юридичної особи у разі, якщо капітал такої особи не поділений на частки. Тобто, термін «корпоративне право на частку» є внутрішньо суперечливим, оскільки суб'єктивне корпоративне право впливає з права на частку, а тому не може існувати корпоративного права на частку.

Натомість, враховуючи положення ст. 190 ЦК України, яка закріплює за майновим правом режим неспоживної речі, може існувати право власності на частку.

**Член Науково-консультативної ради
при Верховному Суді,
дійсний член (академік) НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України**

Н. С. Кузнєцова

**Член Науково-консультативної ради
при Верховному Суді,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

О. О. Кот

**Член Науково-консультативної ради
при Верховному Суді,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор**

А. Б. Гриняк

**Член Науково-консультативної ради
при Верховному Суді,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

О. В. Дзера

**Старший науковий співробітник
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук**

О. С. Простибоженко